

Penitenciární pedagogika

PhDr. Petr Juříček, Ph.D.
juricekpetr@volny.cz

Organizační pokyny

Přednášející: PhDr. Petr Juříček, Ph.D.

- kontakt: 8544@mail.muni.cz - is.muni.cz
- pondělí: dle individuální dohody

Úspěšné ukončení předmětu:

- zpracovaná zápočtová práce v rozsahu 3 - 4 strany
prezentovaná na závěr semestru

1. Projekt a písemná příprava výchovné nebo vzdělávací aktivity

2. Program zacházení v návaznosti na posouzení rizik a potřeb vězněné osoby

Kurz zahrnuje témata

Penologie

Penitenciární pedagogika

Struktura a činnost vězeňské služby

Evropská vězeňská pravidla

Výkon trestu odnětí svobody v ČR

Zaměstnávání odsouzených

Výkon trestu matek s dětmi

Zabezpečovací detence v rámci VTOS

Souhrnná analýza rizik a potřeb odsouzených SARPO

Realizace výchovné a vzdělávací činnosti – programy zacházení

VTOS ve specializovaných odděleních

Kázeňská praxe – udělování odměn a ukládání trestů

Kriminalita

Pojem kriminalita (zločinnost, trestná činnost)
soc. patologický jev, který narušuje harmonický vývoj společnosti a je **pro ni škodlivý**.

- z hlediska legálního pojetí je kriminalita **souhrn činů**, které **porušují právní normy společnosti** na konkrétním území **v konkrétním čase**

- narušuje zákl. **pravidla společenského řádu** a lidského soužití, působí společnosti i státu **značné materiální a nemateriální škody**, obětem způsobuje škody **fyzické, psychické a společenské**, ve společnosti vyvolává atmosféru strachu, nejistoty a nedůvěry kriminalita **zjevná (X latentní)** – ta, která vyšla najevo, je to tedy pouze část **skutečné kriminality**

Skupiny trestních činů

- Majetková trestná činnost
- Násilná trestná činnost
- Mravnostní kriminalita
- Drogová kriminalita
- Rasová kriminalita
- Ostatní

Děti do 15 let - není trestní odpovědnost

Mladiství – 15 -18 let

Kriminalita žen je nižší - 8 – 10% celkové kriminality (ale stále stoupá)

Penologie, penitenciární a postpenitenciární péče

- věda o vězeňství, zabývá se výkonem a účinky všech trestů, jejich formami, důsledky... vysečí je
- postpenitenciární péče – jak působit na lidi po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, aby se zařadili do běžného života.

Tresty a alternativní opatření:

Obviněný/obžalovaný ■■■■ vazba ■■■■ odsouzený – podmíněně / nepodmíněně (vězení)

■■■■ ■■■■
Alternativní opatření a tresty – mediace / probace

Vazba – uvěznění po obvinění před odsouzením. Vazba se ukládá jen ze závažných důvodů:

- nebezpečí uprchnutí,
- maření vyšetřování – např. ovlivňování svědků,
- pokračování v trestné činnosti

Typy věznic:

Věznice pro výkon trestu odnětí svobody:

Věznice s ostrahou

Věznice se zvýšenou ostrahou (doživotí, recidiva...)

Dále věznice pro:

VTOS mladistvých

VTOS žen a matek s dětmi

VTOS osob se TPN.....

Stupně zabezpečení

Věznice pro výkon trestu odnětí s ostrahou:

S nízkým stupněm zabezpečení

Se středním stupněm zabezpečení

S vysokým stupněm zabezpečení

Výkon trestu v jednotlivých typech věznic:

S nízkým stupněm zabezpečení (minimální střežení)

- Žádné stavebně technické prostředky střežení, kontrolu a dohled nad činností odsouzených provádí vychovatelé vězeňské služby.
- Neomezený pohyb v prostorách věznice, ložnice ani ubytovny se nezamykají
- Pracoviště i mimo věznici, kam samostatně dochází a pracují zpravidla bez dozoru
- Mohou nosit vlastní oděv, může jim být povolen volný pohyb mimo věznici za účelem sportovních nebo kulturních aktivit
- Návštěvy 1x týdně bez dozoru

Se středním stupněm zabezpečení (s omezeným střežením)

- kromě vychovatelů provádí kontrolu nad činnostmi odsouzených také dozorce
- volný pohyb, zamykání pouze v době spánku
- práce zpravidla na pracovištích pod nepřímým dohledem pracovníka vězeňské služby, v některých případech i mimo
- vlastní oděv
- zájmová činnost i mimo věznici, ale za účasti pracovníka vězeňské služby
- návštěva 1x za 14 dní

S vysokým stupněm zabezpečení (se středním střežením)

- stavebně technické prostředky střežení
- pohyb pouze pod dohledem Vězeňské služby
- pracoviště uvnitř věznice nebo střežená pracoviště mimo věznici
- návštěvy 1x za měsíc, zpravidla pod dohledem
- programy zacházení zaměřující se hlavně na specializované zacházení pro určité skupiny odsouzených, zacházení v krizové situaci nebo před výstupem z VTOS

Výkon trestů mladistvých

- jsou vymezena určitá specifika, např. zohledněna vývojová etapa spojená s různou mírou dosažené sociální úrovně chování a sociální odpovědnosti
- uplatňování specifických způsobů zacházení, specializované resocializační programy, součástí je vzdělávání a vhodná forma sociálního výcviku

Věznice se zvýšenou ostrahou (s maximálním střežením)

- stavebně technické prostředky střežení použity v maximálním rozsahu
- pohyb po věznici zásadně pod přímým dozorem vězeňského pracovníka, uzamykání na celách
- práce na pracovišti uvnitř věznice nebo na celách
- možnost navštěvovat kulturní a společenské místnosti, na základě získání povolení
- návštěva 1x za 6 týdnů pod dohledem
- programy zacházení rozšířené a specifické programy zaměřující se na specifické zacházení s odsouzenými s doživotními tresty nebo výjimečnými tresty nebo s jedinci se zvýšeným výskytem psychopatologických symptomů

Vnitřní diferenciaci

- v rámci jednotlivých typů věznic jsou tři diferenční skupiny.
- vězni jsou do nich rozřazováni podle několika kritérií např. prvotrestanost, závažnost trestného činu, stupeň narušení osobnosti atp.
- v průběhu výkonu trestu mají odsouzení možnost svým přičiněním a dobrým chováním přispět k tomu, aby byli přeřazeni do lepší diferenční skupiny.
- jednotlivé skupiny se liší nejen svým osazenstvem, ale také režimem výkonu trestu
- existence a správné využívání diferenciaci je jedním ze stěžejních motivačních faktorů majících vliv na chování vězně ve výkonu trestu.

Trest a jeho funkce

trest je zvláštním druhem právní sankce.

účelem trestu není msta, ale prevence.

v českém trestním právu je účel trestu vyjádřen v trestním zákoně.

aby trest správně plnil svůj účel, tak by měl působit jak na pachatele trestného činu, tak i na všechny ostatní občany.

v § 23 TZ se praví, že účelem trestu je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti.

v této definici je vyjádřen jak požadavek individuální prevence – výchova pachatele, tak i prevence generální – ochrana společnosti, a zároveň zde nalézáme i základní funkci trestu - funkci ochrannou.

trest musí respektovat důstojnost osobnosti odsouzeného.

Funkce trestu

Odplatná (retributivní) teorie pokládá trest za přirozený důsledek kriminálního jednání, uložení trest je „zrcadlovým odrazem“ spáchaného trestného činu. Pachatel tedy musí být potrestán přiměřeně vzhledem k závažnosti spáchaného činu.

Teorie odstrašení, jak napovídá její název, spatřuje cíl trestu v preventivním působení na pachatele (individuální prevence) i ostatní členy společnosti (generální prevence). Jmenované osoby by měl vhodně zvolený trest odradit od páchaní trestné činnosti.

Nápravná (rehabilitační) teorie považuje trest za prostředek nápravy pachatele. Pachatel by se měl v budoucnu vyvarovat kriminálního jednání. Rozdíl oproti teorii odstrašení lze vidět v odborném zacházení, které potlačí (či odstraní) příčiny, proč trestný čin spáchal. Rehabilitační teorie je tedy zaměřena na osobu pachatele a přihlíží k etiologii individuálního kriminálního činu.

Vylučovací (eliminační) teorie spojuje funkci trestu s izolací pachatele od společnosti nebo jiným omezením, které pachateli znemožní páchat trestné činy. Mezi formy takové izolace se řadí trest vyhoštění, trest smrti, trest odnětí svobody, zákaz činnosti či propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty. Izolace pachatele má vést primárně k ochraně společnosti.

Kompenzační (restituční, restorativní) teorie vyzdvihuje nápravu následku spáchaného činu a obnovení rovnováhy v sociálních vztazích. S touto teorií je spjat pojem restorativní justice, která se zaměřuje hlavně na potřeby obětí trestných činů, na to aby byla odstraněna škoda, kterou pachatel svým činem způsobil.

Následky uvěznění

- Člověk, který byl uvězněn musí přijmout novou **společenskou identitu**
- před nástupem do vězení zaujímal mnoho společenských rolí – např. syn, manžel, zaměstnanec....
- teď se stává především **vězněm**
- je nucen být součástí vysoce organizovaného systému, který do velké míry potlačuje jeho individualitu
- neustále se setkává s negativními důsledky svého činu – snaha se tohoto tlaku zbavit

Postoj k spáchanému TČ

spustí se mnoho **egoobraných mechanismů** – např.

REPRESSE (potlačení) – nechci slyšet co jsem udělal

RACIONALIZACE – rozumové zdůvodňování činu

PROJEKCE – ostatní jsou stejní, jen je nechytily

Další možné reakce:

- agrese
- autoagrese
- únik do nemoci
- zlehčení viny – např. „nacisté se chovali mnohem hůř“
- popření způsobené škody – krádež = půjčka
- popření oběti – např. „byl to jenom feták, zasloužil si to“
- **nepřímé vyviňování** – „nechtěl jsem to udělat, ale nešlo to jinak, stejně by se zachovali všichni“

Rizika návratu do společnosti

Pachatele ovlivňuje celá řada věcí jak před výkonem trestu, tak po návratu z něj. Chtěla bych se zaměřit na prostředí a na morální kvalitu toho prostředí. Každý pochází z jiné vrstvy, někteří žili v minoritě, v níž byla a je majetková i trestná činnost běžnou formou uspokojování potřeb.

Morální hodnoty jsou věci přesvědčení, výchovy či religiozity. Proto je nelze nikomu nařít. Úkolem pastoračního pracovníka by mělo být *pomoci klientovi uspořádat nový smysl života*. Dobrá je i možnost stýkat se i s jeho rodinnými příslušníky a zůstat s ním a s nimi i po propuštění klienta. (málo kdy se děje)

Příprava na život po propuštění z výkonu trestu

Pracovník musí znát, jaké problémy se nejčastěji u klienta vyskytují po propuštění z výkonu trestu, aby se na ně mohli společně připravit.

Lze je rozdělit:

Existenční problémy – obtíže se získáváním práce, bytu.

Společenské problémy – během VTOS (výkon trestu odnětí svobody) se hroutí původní identita člověka, z individuality se stává člen skupiny, který je postaven do zcela jednoznačné podřízené role. Po propuštění může vést k propadu do izolace, vzniká pocit méněcennosti.

Rodinné problémy – těžké zapojení do všedního života rodiny, odcizení se, znovu navozování vztahů.

Partnerské problémy – věznice dělené (=) nezvyk komunikovat s příslušníky druhého pohlaví, dochází ke ztrátě každodenní nutnosti tolerovat druhé osoby, návyk neshledovat se. To vede k časté podezřívavosti, ke kontrolování partnera. Problém bývá i v navazování nových vztahů, zda říci o své minulosti či nikoli. Na jedné straně strach, že se partner od nich odvrátí, na druhé straně lež blízké osobě a z toho vznikající vnitřní konflikt. Nutnost přiznání – „neboť pouze ten, kdo je upřímný k sobě a svým nejbližším, je opravdu svobodný“. Jedním z nejdůležitějších úkolů pastoračního pracovníka je *podporovat klientovo hledání a budování vnitřní síly k partnerské upřímnosti*.